

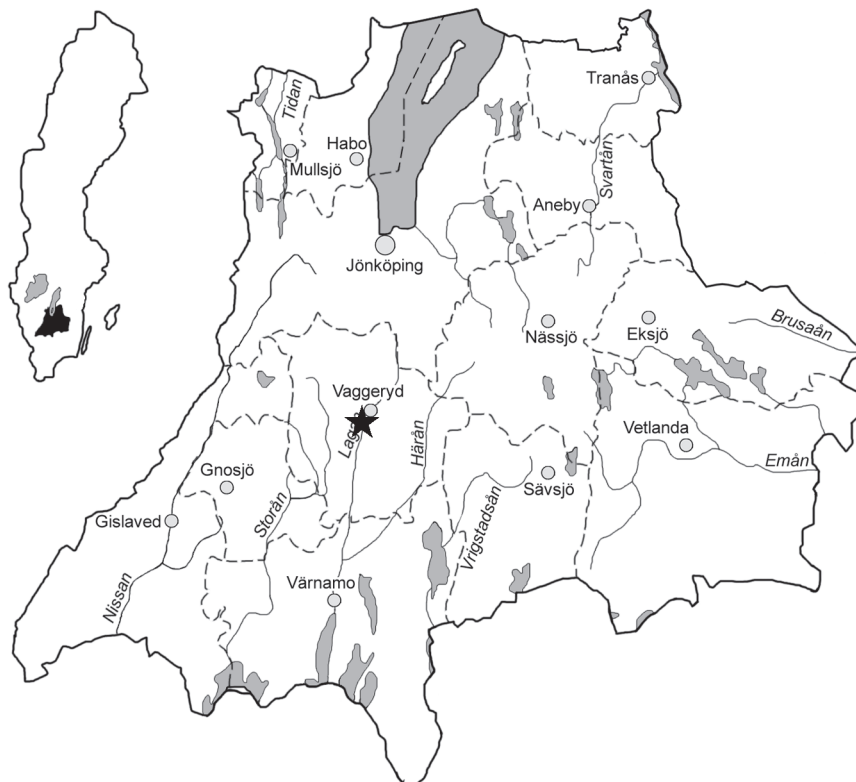
Båramo 1:1 m fl

Arkeologisk utredning etapp 1 inför industrietablering,
Tofteryds socken i Vaggeryds kommun, Jönköpings län

Båramo 1:1 m fl

Arkeologisk utredning etapp 1 inför industrietablering, Tofteryds socken i
Vaggeryds kommun, Jönköpings län

Rapport, foto och ritningar: Jan Borg
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

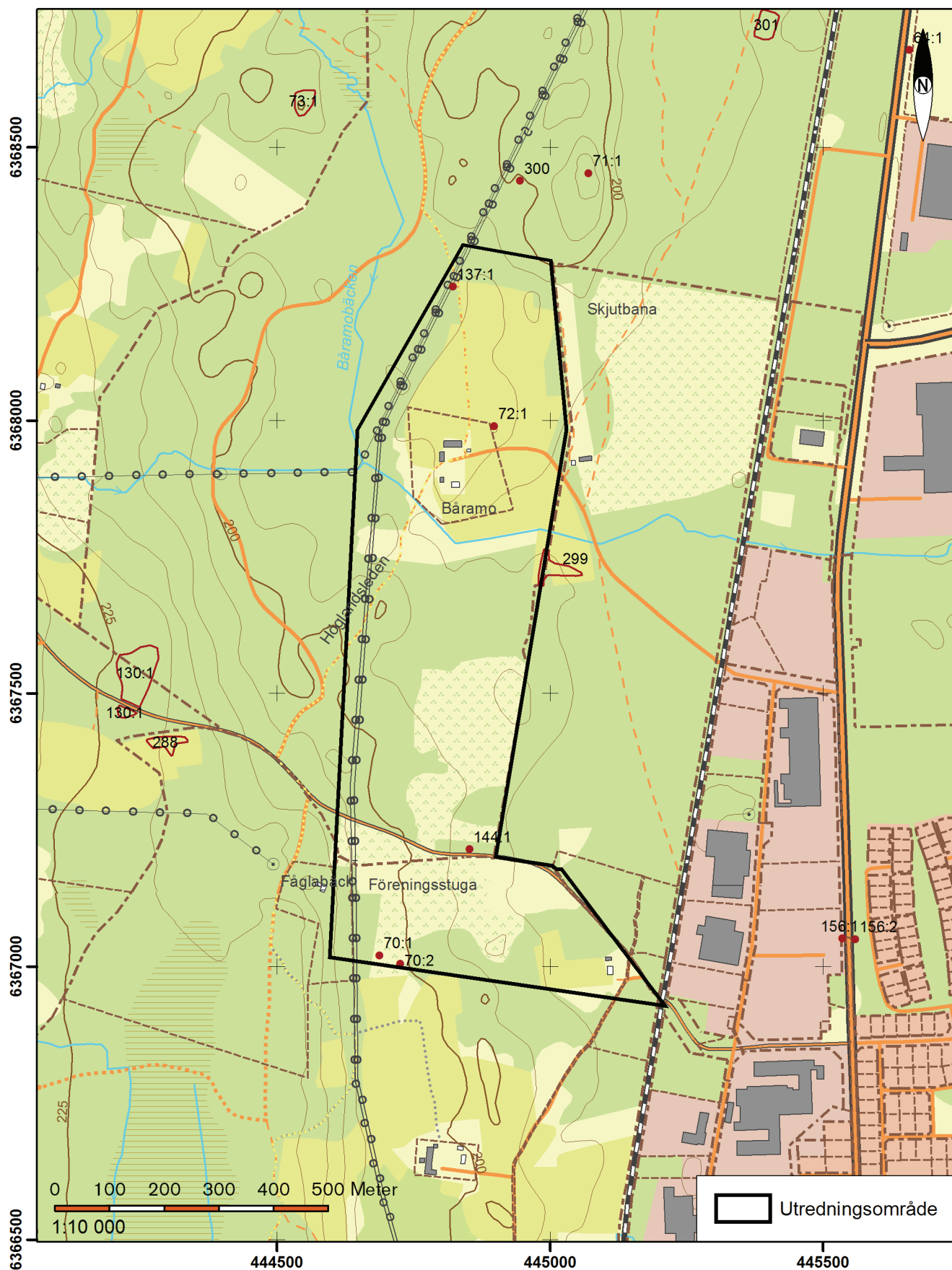
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2012

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	7
Resultat.....	8
Kart- och arkivstudie.....	8
Fältinventering	8
Sammanfattning.....	12
Åtgärdsförslag.....	12
Administrativa uppgifter.....	14
Referenser.....	15
Tryckta källor.....	15
Arkiv.....	15
Kartunderlag.....	15

FIGUR 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 06D4j. Skala 1:10 000

Inledning

Under hösten 2011 har Jönköpings läns museum utfört en arkeologisk utredning etapp 1 inom fastigheterna Båramo 1:1, 1:4 och Fåglabäck 2:1, Tofteryds socken i Vaggeryds kommun.

Utredningen föranleddes av Vaggeryds kommuns planer på att utöka Båramo industriområde och utredningsområdet omfattar ca 47 hektar.

Beställare av uppdraget var Vaggeryds kommun, Tekniska kontoret. Fält och rapportansvarig var Jan Borg, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Syftet med den arkeologiska utredningen, etapp 1 är att fastställa förekomst av fornlämning med synlig markering ovan mark samt att identifiera lägen där fornlämning utan synlig markering i terrängen, såsom härdar och stolphål, kan tänkas finnas.

Metodmässigt delas etapp 1-utredningen upp i en arkiv- och en fältedel. Efter att en kartanalys och arkivgenomgång utförts vidtar en fältinventering, då det aktuella området detaljinventeras. Påträffade fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar mäts in i fält med GPS och beskrivs. Fotodokumentation görs vid behov med digitalkamera.

Topografi

Utredningsområdet är beläget cirka 4 kilometer sydväst om Vaggeryd, alldeles nordväst om Skillingaryds samhälle, väster om järnvägen och E4:an (FIGUR 1). Utredningsytans västra del följer i princip befintlig kraftledningsgata.

En knapp kilometer österut ringlar sig Lagan fram, genom Fågelforsdammen. Exploateringsområdet genomkorsas av ett mindre vattendrag, Båramobäcken. Större delen av ytan är belägen mellan cirka 180 och 200 m ö h.

Berggrunden i trakten består av Vaggerydssyenit, en basisk djupbergart med få inslag av kvarts, som vittrar lätt. Jordmånen i den lägre liggande delen av exploateringsområdet utgörs av sandmo, som i de högre partierna har inblandning av morängrus.

Vegetationen domineras av planterad tall- och granskog av varierande ålder, bitvis med inslag av lövträd. Undervegetationen består till största delen av lingonris, ljung och mossor. Åkermark finns i första hand inom områdets norra del.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Tofteryds socken består av småbruten högländsterräng med stråk av höglänt bebyggelse på ömse sidor av den platta, skogsklädda Lagadalen. I socknen är cirka 400 fornlämningar registrerade, allt ifrån stenåldern (hällkistor) och bronsåldern (gravrösen). Flertalet fornlämningar ligger inom ett tjugotal gravfält, i huvudsak från äldre järnåldern. Gravfälten domineras av domarringar och resta stenar. Lämningar från yngre järnåldern tycks saknas. Ortnamnet skrevs 1290 Toptryth och innehåller orden toft (tomt) och ryd (röjning, det vill säga öppen plats).

Norra och västra delen av nu aktuellt utredningsområde ligger inom ett av kulturmiljövårdens riksintresseområden, Båråmo nr 34. Det omfattar delar av både Tofteryds och Åkers socknar. Inom detta finns sju kända gravfält samt ett antal ensamliggande gravar. Antalet förhistoriska anläggningar i området är drygt 600. Bland dessa dominerar lämningar från äldre järnålder, framför allt resta stenar och klumpformiga stenar, som var markörer för den äldre järnålderns brandgravar. Men här finns även ett system med väghållningsstenar och delvis äldre bevarad bebyggelse (Johnsson & Remmare 1996: 95–97).

Inom utredningsområdet fanns fem lämningar registrerade sedan tidigare. Längst ner i söder ligger RAÄ 70:1 och 70:2, båda är bedömda som fornlämningsliknande lämningar, det vill säga naturbildningar som liknar fornlämningar. Två till trehundra meter norväst om dessa står en väghållningssten, RAÄ 144:1. I utredningsområdets norra del finns två av registreringarna. RAÄ 72:1 är en stensättning, det vill säga en förhistorisk grav, och RAÄ 137:1 ett postament från en kraftledningsstolpe.

FIGUR 2. Stensättningen RAÄ 72:1 sedd från öst. Foto J Borg.

Tidigare undersökningar

Åren 2009 och 2010 gjordes flera arkeologiska uppdrag intill nu aktuellt område (Ameziane 2009, Ödeén 2009 samt Gustafsson 2010).

I månadsskiftet augusti–september 2009 genomfördes en arkeologisk utredning etapp 1 inom fastigheten Fåglabäck 2:6, Tofteryds socken, med anledning av en planerad terminalbyggnation. Sammanlagt framkom 57 nya lämningar, varav huvuddelen kolningslämningar. Men även skogsbruksspår, torp, röjningsrösen, fossila åkrar, en kvarnplats, gropar och två osäkra kolarkojgrunder framkom (Ameziane 2009).

I oktober och november 2009 gjordes en arkeologisk utredning etapp 2 inom delar av Fåglabäck 2:6. Vid sökschaktningen av den cirka 67 hektar stora ytan framträdde två områden som innehöll en koncentration av anläggningar. Dels en yta centralt i utredningsområdet, med närmare 70 stolphål av oklar ålder och kontext (dessa bedömdes senare som sentida och någon ytterligare undersökning gjordes inte), dels en yta i utredningsområdets sydvästra hörn, där ett flertal anläggningar framkom i form av stolphål, brandgravar, odefinierade mörkfärgningar och härdar. I tre av anläggningarna påträffades brända människoben och keramik vilket indikerade brandgravar. Det framkom också fynd av förslaggad lera, vilket kan vara rester av en ugnsvägg från en järnframställningsplats (Ödeén 2009).

Under våren och tidig sommar 2010 genomfördes en arkeologisk för- och slutundersökning av den nypåträffade boplatsspåren och gravarna, RAÄ 299 se FIGUR 1. Sammanfattningsvis påträffades en kvadratisk stensättning, minst fem brandgravar, flera spridda ytor med brända ben, enstaka spridda brända ben och keramik. Den kvadratiske stensättningen var ca 7 x 7 meter stor och hade tydlig kantkedja mot söder och väster. Stensättningen var fylld med 0,1–0,4 meter stora stenar. I centrum fanns större stenar i en kistliknande konstruktion. Dock påträffades ingen begravning. Ovanpå stensättningen påträffades slagg av äldre typ. I övrigt påträffades 7 brandgropar. Gravarna var sparsamma på fynd, men brända ben och keramik påträffades i alla. I två påträffades också fragment av kammar. Alla gravar daterades inom intervallet 70–330 e Kr. En avvikande nedgrävning innehöll djurben, slagg och bränd lera och daterades till 1070–1160 e Kr. En större härd några meter väster om den kvadratiske stensättningen daterades till förromersk järnålder, 540–400 f Kr (Gustafsson 2010).

Resultat

Kart- och arkivstudie

Båramo ligger i utredningsområdets norra del. Det finns ingen bra äldre karta för platsen men området berörs i en storskifteskarta över Bohult från 1792 (akt E116-6:1). På denna karta anges större delen av området som utmark benämnt *Moen*. En mindre äng är belägen utmed Båramobäcken. Utredningsområdet berör även Båramos inägomark i väster men denna del har inte detaljkarterats av lantmätaren. Troligen återfinns vi åker- och ängsmark inom denna del.

Båramo omnämns första gången redan 1368 (in [...]) *Barthabodhum*. Förleden kan vara mansnamnet *Barthe* med efterleden *-bod*, som åsyftar förvaringsbod (Agertz 2008, 75).

Fältinventering

Vid fältinventeringen inventerades ytan och de lämningar som påträffades mättes in digitalt och beskrevs. Sammantaget påträffades tio lämningar, bestående av ett eller flera objekt, se TABELL 1 och FIGUR 5.

Den vanligaste lämningen som hittades var runda kolbottnar efter resmilor. I två av fallen hittades fler än en kolbotten i samma område medan de andra tre var ensamliggande. Inte vid någon kunde någon kolarkoja ses.

Spår efter odling i området kunde beläggas på två platser. I båda fallen påträffades odlingsrösen och samtliga bedömdes vara av yngre karaktär.

Ytterligare en typ av lämning efter produktion hittades inom utredningsområdet, det är tjärrännan, jb006 se FIGUR 3. Tjärrännan är anlagd i en sluttning mot nordöst och består av en ränna med omgivande vallar samt en grop längst ner för uppsamling av den framställda tjäran.

FIGUR 3. Tjärrännan jb006 sedd från nordöst. Foto J Borg.

jb004 och jb005 utgörs av två nypåträffade gravar, en domarring och en klumpsten. Gravarna ligger några få meter utanför planlagt område enligt inmätningen, men det bör här påpekas att vid inmätning med handdator så finns en felmarginal vilket innebär att lämningarna kan ligga från fem till tio meter fel på kartan.

Inom ramen för utredningen ligger, förutom att identifiera de lämningar som är synliga ovan mark, även att peka ut eventuella områden som utifrån topografi och lokal fornlämningsbild kan misstänkas innehålla lämningar som ej längre är synliga ovan mark. Inom utredningsområdet finns två områden som bedöms kunna innehålla lämningar under mark, jb011 och jb012.

jb011 omfattar höjden där gården Båramo ligger. Området förefaller som ett lämpligt läge för förhistoriska boplatser och ska sökschaktas inom. Inom området ligger även stensättningen RAÄ 72:1 kring vilken fler gravar kan finnas under mark. Området runt RAÄ 72:1 bör därför förundersökas.

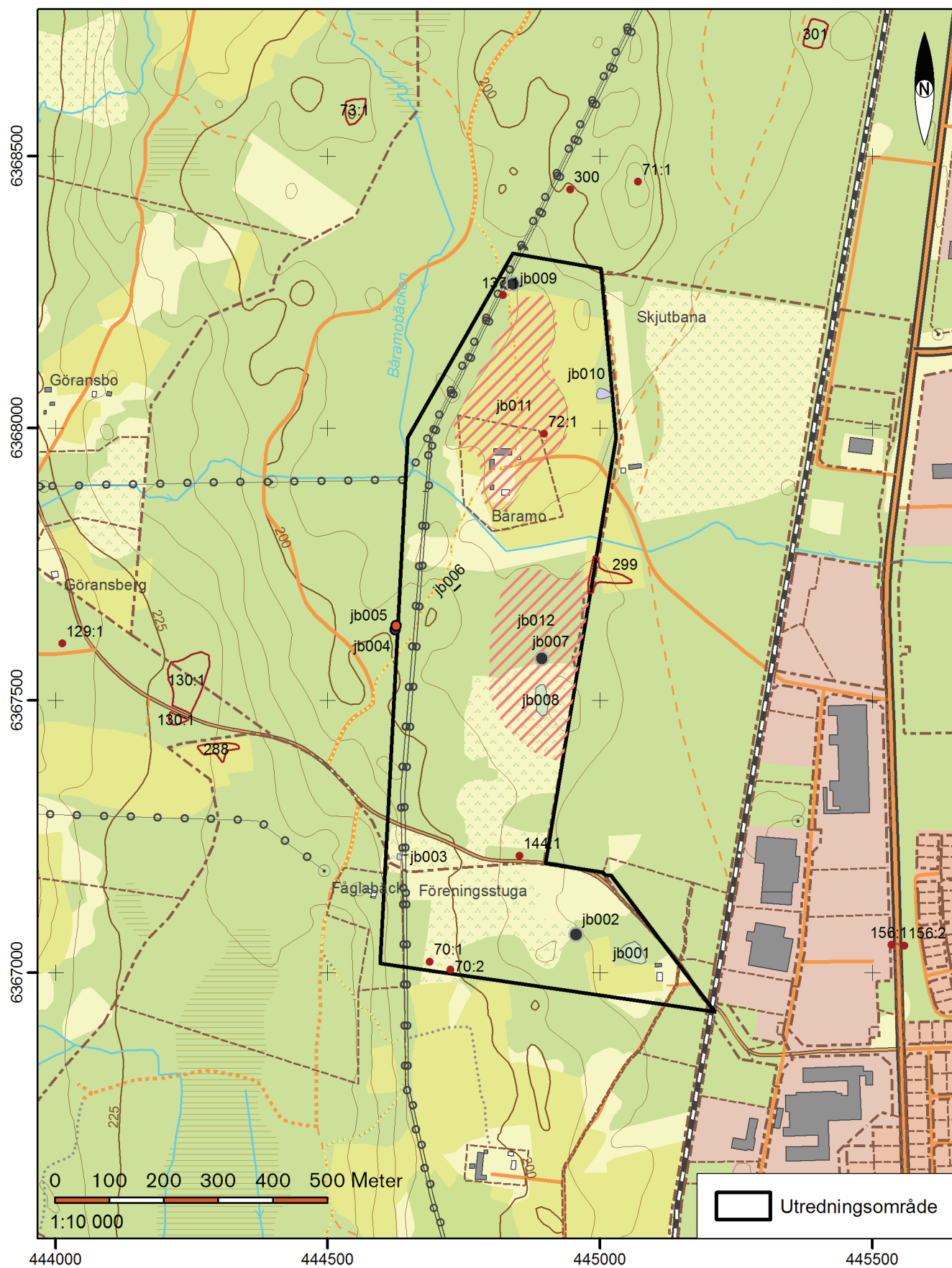
jb012 utgörs även det av ett område som bör betraktas som ett lämpligt boplatsoområde och sökschaktas inom. Norra delen av markerat område är småkuperat och innehåller även lägre liggande, ibland sank, områden där sökschaktning ej krävs. Inom den södra delen växer ung granskog vilken nästan omöjliggjorde inventering då man sällan ser längre än någon meter. Därför kan området innehålla lämningar som är synliga ovan mark även om de inte påträffats vid inventeringen. Topografin inom denna södra del motiverar även sökschaktning efter förhistoriska boplatser.

FIGUR 4. Domarringen jb004 sedd från öst. Notera att stenen i bildens högerkant nyligen är rubbad ur sitt läge. Att det skedde nyligen vittnar mossan på sidan om. Foto J Borg.

Objekt nr /RAÄ nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Åtgärdsförslag
RAÄ70:1	Fornlämningsliknande bildning	Högliknande naturbildning. Ny antikvarisk bedömning föreslås: Ej kulturhistorisk lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
RAÄ70:2	Fornlämningsliknande bildning	Högliknande naturbildning. Ny antikvarisk bedömning föreslås: Ej kulturhistorisk lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
RAÄ72:1	Stensättning	Kvadratisk 10x10 m, 1,2 m h	Fast fornlämning	Arkeologisk förundersökning
RAÄ137:1	Postament	Postament till kraftledningsstolpe.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
RAÄ144:1	Väghållningssten	Gråsten, 1 m h, 0,3 m br (Ö-V), 0,05 m tj.	Fast fornlämning	Arkeologisk undersökning
jb001	Område med skogsbrukslämningar	Område med skogsbrukslämningar, 50x20-40 m (Ö-V). Bestående av 3 runda kolbottnar, 15-20 m i diam och 0,3-0,5 m h, stybbgropar runt kanterna ca 2-16x2-3 m, 0,5-1 m dj	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
jb002	Kolbotten	Rund ca 12 m diam och 0,4 m h. Utanför kanten är åtta stybbgropar ca 1,5-3x1,5 m och 0,3-0,6 dj	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
jb003	Område med fossil åkermark	Röjningsröseområde 15x15 m (N-S). Bestående av 2 röjningsrösen, 4-5 m i diam och 0,2-0,3 m h, bestående av 0,2-0,4 m st stenar	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
jb004	Domarring	Stenkrets, rund 5-6 m diam, bestående av 5 stenar 0,9-1,2 m st, ca 0,2-0,5 m h, inbördes avstånd ca 2,5-3 m, 1 sten i SÖ rubbad ur läge	Fast fornlämning	Arkeologisk förundersökning
jb005	Grav markerad med sten	Klumpsten, 1 m diam och 0,2 m h	Fast fornlämning	Arkeologisk förundersökning
jb006	Tjärränna	Ca 20 m l (Ö-V), 2 m br och 0,3-0,5 dj, uppsamlingsgrop i ö ca 3x2 m och 0,5-0,6 m dj, kring rännan vallar 18 m l och 3 m br 0,3-0,5 m h	Fast fornlämning	Arkeologisk förundersökning
jb007	Kolbotten	Rund 18 m diam och 0,2-0,5 m h. Utanför kanten är stybbgropar ca 5x2 m och 0,3-0,6 m dj.	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
jb008	Område med skogsbrukslämningar	Område med skogsbrukslämningar, 40x20 m (N-S). Bestående av 2 runda kolbottnar, 14-16 m diam och 0,2-0,4 m h, kring stybbgropar 2-6x1-1,5 m och 0,2-0,5 dj	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
jb009	Kolbotten	Rund 17 m diam och 0,4 m h. Utanför kanten är stybbgropar 2-3x1 m och 0,2-0,5 dj	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
jb010	Område med fossil åkermark	Område med fossil åkermark 30x10-20 m (Ö-V). Röjningsröseområde bestående av 3 röjningsrösen, 5-8 m diam och 0,4-0,8 m h bestående av 0,3-1,5 m st stenar	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
jb011		Boplatsläge		Arkeologisk utredning etapp 2
jb012		Boplatsläge		Arkeologisk utredning etapp 2

TABELL 1. Tabell över tidigare kända samt nypåträffade forn- och kulturlämningar.

FIGUR 5. Karta med redan registrerade lämningar samt nypåträffade. Skala 1:10 000.

Sammanfattning

Under hösten 2011 har Jönköpings läns museum utfört en arkeologisk utredning etapp 1 inom fastigheterna Båramo 1:1, 1:4 och Fåglabäck 2:1, Tofteryds socken i Vaggeryds kommun. Utredningsområdet ligger delvis inom Riksintresse 34, Båramo, Vaggeryds kommun.

Utredningen föranleddes av Vaggeryds kommuns planer på att utöka Båramo industriområde och utredningsområdet omfattar cirka 47 hektar. Beställare av uppdraget var Vaggeryds kommun, Tekniska kontoret.

Fältarbetet resulterade i att ett antal lämningar hittades som inte var registrerade sedan tidigare. De nypåträffade lämningarna utgörs av två områden med fossil åker bestående av röjningsrösen, två områden med skogsbrukslämningar bestående av kolbottnar, tre ensamliggande kolbottnar, en tjärränna, samt två gravar bestående av en domarring och en klumpsten. Vid inventeringen identifierades även två områden som utifrån den lokala fornlämningsbilden samt topografin bedöms kunna innehålla lämningar dolda under mark.

Fält och rapportansvarig var Jan Borg, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Åtgärdsförslag

Jönköpings läns museum anser inte att vidare arkeologiska insatser krävs vad det gäller de nypåträffade röjningsröseområdena eller kolbottnarna, varken de som är ensamliggande eller de som bildar områden, se TABELL 1.

Sedan tidigare fanns tre övriga kulturhistoriska lämningar registrerade inom utredningsområdet, RAÄ 70:1, RAÄ 70:2 och RAÄ 137:1. Inte heller dessa anses kräva några ytterligare åtgärder.

Väghållningsstenen, RAÄ 144:1, är en fast fornlämning. Och om möjligt bör planeringen av området göras så att väghållningsstenen kan stå kvar på ursprunglig plats. Om inte förordas en arkeologisk undersökning. Undersökningen bör då bestå av att finna en ny lämplig lokal i närområdet samt att flytta väghållningsstenen.

Gravarna, jb004 och jb005, som påträffades precis i utredningsområdets västra del eller direkt utanför bör antingen undantas från exploatering, det vill säga att gränsen för byggnation flyttas åt öster, eller så bör gravarna/fornlämningsområdet förundersökas. Vid tidigare undersökningar av gravar och gravfält från äldre järnålder har det visat sig att endast ett fåtal gravar har syns ovan mark innan undersökning. Av denna anledning bör området öster om gravarna, som ingår i planlagt område, förundersökas i syfte att klargöra om ytterligare gravar eller andra typer av anläggningar finns under mark.

Den nypåträffade tjärrännan, jb006, ska förundersökas. Relativt få tjärrännor har undersökts men de har visat sig kunna härstamma

ända från medeltiden även om flertalet är av yngre karaktär. Av dessa äldre finns en i Tabergstrakten (Hennius m fl 2005, 17).

Inom de två områdena som bedöms kunna innehålla lämningar under mark, jb011 och jb012, bör en arkeologisk utredning etapp 2 utföras, det vill säga sökschaktsgrävning. Inom jb011 ligger stensättningen RAÄ 72:1. Om stensättningen och området kring den inte undantas från exploateringen bör fornlämningen och dess fornlämningsområde förundersökas. Som nämndes ovan så växer ung granskog inom stora delar av området jb012 vilket omöjliggjorde inventeringen. Därför måste skogen avverkas inom området innan ytterligare arkeologiska insatser kan göras där. Efter avverkning kan även lämningar synliga ovan mark framträda som ej kunde ses i detta skede.

Länsmuseet har samrått med Länsstyrelsen angående åtgärdsförslagen.

Referenser

Tryckta källor

- Agertz, J. 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Ameziane, J. 2009. *Terminalbygge i Båramo. Arkeologisk utredning etapp 1 inom fastighe-ten Fåglabäck 2:6, Tofteryds socken i Vaggeryds kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2009:76.
- Gustafsson, J. 2010. *Slutredovisning över arkeologisk undersökning av ny-upptäckt gravfält mm, RAÄ 299 i Tofteryds socken, Vaggeryds kommun, Jönköpings län*.
- Hennius, A., Svensson, J., Ölund, A. & Göthberg, H. 2005. *Kol och tjära – arkeologi i norra Upplands skogsmarker. Undersökningar inför E4*. Upplandsmuseet. Uppsala.
- Johnsson, A & Remmare, P-O. 1996. *Kulturmiljövårdens riksintressen. Meddelande 4/96*. Länsstyrelsen i Jönköpings län. Jönköping.
- Ödeén, A. 2009. *Fåglabäck 2:6. Arkeologisk utredning, etapp 2, inför byggnation av omlastningscentral, Tofteryd socken i Vaggeryds kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2009:89.

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. Jönköping.

Kartunderlag

E116-6:1 Bohult 1792. Storskifte på utmark. Magnus Justus Ek.

Under hösten 2011 har Jönköpings läns museum utfört en arkeologisk utredning etapp 1. Utredningsområdet ligger delvis inom Riksintresse 34, Båramo, Vaggeryds kommun. Utredningen resulterade i att ett antal lämningar hittades som inte var registrerade sedan tidigare. De nypåträffade lämningarna utgörs av två områden med fossil åker bestående av röjningsrösen, två områden med skogsbrukslämningar bestående av kolbottnar, tre ensamliggande kolbottnar, en tjärränna, samt två gravar bestående av en domarring och en klumpsten. Vid inventeringen identifierades även två områden som utifrån den lokala fornlämningsbilden samt topografin bedöms kunna innehålla lämningar dolda under mark.